

Otuzlarda Türk Milliyetçiliğinde İrk, Dil ve Etnisite

SONER ÇAĞAPTAY

Otuzlardaki Türk milliyetçiliği Türk tarihinin önemli bir bölümünü teşkil eder. Ülkeyi yöneten Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) iktidar tekeli sağlanmaya başladığı 1931 senesiyle Atatürk'ün öldüğü 1938 senesi arasında, *Türk Tarih Tezi* ve *Güneş Dil Teorisi* ile Türklerin şanlı bir ulus olduğu düşüncesi ehemmiyet kazandı. Ayrıca çağdaş Türkiye Cumhuriyeti kendisini bu kurucu ideolojik mirasın koruyucusu olarak gördüğünden, otuzların Türk milliyetçiliğini anlamak, günümüz Türkiye'si'nin milliyetçilikle ilintili temel meselelerini kavramamızı da sağlayacaktır.

Otuzları yirmilerden ayıran bir dizi etken vardır. yirmili yıllarda, 1912-13 Balkan savaşlarından beri süregelmekte olan yoğun savaş döneminin ardından toparlanmakla meşgul olan ve tüm enerjisini yeni, seküler bir cumhuriyet kurmaya vakfeden Türkiye, ancak otuzların başında dikkatini ideoloji meselesine yöneltti. Bu iki on yıl arasındaki bir ikinci fark, Türkiye'nin yirmiler süresince, her ne kadar güdümlü olsa da, iki kısa çok partili demokrasi tecrübesi yaşamış olmasıydı. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TcCF: 17 Kasım 1924-3 Temmuz 1925) ve Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın (SCF: 12 Ağustos 1930-17 Kasım 1930) kısa ömürlü faaliyetlerinden sonra kapatılma-

ları, 1931 yılında, tek partili bir devlet olarak Kemalist Türkiye'nin daha otoriter ve milliyetçi hale gelişini haber veriyordu.

CHP'nin Üçüncü Genel Kurultayını topladığı 1931 senesinde Türk milliyetçiliğinin yükselişini imleyen kilit bir hadise, *Türk Tarih Tezi*'nin ortaya çıkışıydı. Tezi ilkin, Türk Ocakları Türk Tarihi Tetkik Heyeti (TOTTİH) geliştirdi. Bu heyet 28 Nisan 1930 tarihinde, Türk Ocakları henüz bağımsızken, Ocaklar bünyesinde oluşturulmuştu. Üyeleri arasında, Heyet Başkanı olarak Yusuf Akçuraoğlu'nun (Akçura, 1876-1935), İkinci Başkan olarak Samih Rifat'ın (Horozcu, 1874-1932) ve Genel Sekreter olarak Dr. Reşit Galip'in (1897-1934) yanı sıra Ahmet Ağaoğlu (1869-1939), Fuat Köprülü (1890-1966) ve Afet İnan (1908-1985) gibi önemli tarihçiler, aydınlar ve Kemalizm ideologları da hulunmaktaydı. Atatürk'ün bizzat görevlendirdiği heyetin ilk büyük çalışması olan *Türk Tarihinin Ana Hatları* başlıklı 606 sayfalık kitap 1930 senesinde basıldı.

İLK TÜRK TARİHİ KURULTAYI VE TÜRK TARİHİ TEZİ

---

10 Nisan 1931'de Türk Ocakları kapatıldıktan sonra TOTTİH ismini Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti (TTTC) olarak değiştirdi. Atatürk bu cemiyet için öngördü-

ğü programı Afet İnan'a bildirdi. TTTC, Türk ulusal tarihini "bu millîğ [sic] tarih mallarını asıl sahibi olan Türk halkına muhafaza ettirmek" ve yaymakla görevliydi. Bu ödevini, "Hükümet otoritelerinin ve Belediyelerin yakın alâka, takip ve mesuliyetleri altında, Cumhuriyet Halk Partisinin Halkevlerine ve Parti Organlarına açtıracacağı sürekli ve usanmaz bir propaganda faaliyetiyle" yerine getirecekti. TTTC aynı zamanda, "Matbuat Umum Müdürlüğünün nezaret ve takibi altında günlük gazete ve mecmualarda yayınlanacak sürekli, tesirli popüler neşriyatla" da yardım alacaktı. Söz konusu program TTTC'ye bir dizi sorumluluk daha yüklemekteydi. Cemiyet, Türkçe üzerinde tarihsel araştırma yürütmesi amacıyla Türk Dili Tetkik Cemiyeti (TDTC) adı altında bir komite oluşturarak, "Türk dilinin bütün dünya dillerinin inkişaf ve tekâmülünde en müessir bir âmil olduğunu" kanıtlamak için Türkçe ile Hint-Avrupa dillerini karşılaştıran bir inceleme başlatacaktı (İgdemir: 647).

TTTC'nin ikinci ödevi, *Türk Tarihinin Ana Hatları*'nı "müdeffel olarak ve bir sentez halinde" yazmaktı (İgdemir: 644-7). Cemiyet bu doğrultuda, eserin gözden geçirilmiş bir versiyonunu ortaya çıkardı: *Türk Tarihinin Ana Hatlarına Methal*. Arkasından, 2-11 Temmuz 1932 tarihinde Ankara'da, sonraları Birinci Türk Tarihi Kongresi olarak adlandırılacak olan, ama aslında öğretmenleri Türk tarihi konusunda eğitime amacı taşıyan bir atölye çalışması düzenledi.¹ Kongrede Afet İnan'ın tafsilatıyla anlattığı *Türk Tarih Tezi*, Türklerin muhteşem ve çok eski bir ırk olduğunu ileri sürmekteydi. Türkler, kökleri binlerce yıl evvel yaşadıkları Orta Asya'ya dayanan brakisefal (yuvarlak kafataslı - ç.n.) bir ulustu. Orta Asya'da bir iç deniz etrafında parlak bir medeniyet yaratmışlardı. Bu içdeniz iklimsel değişikliklere bağli olarak kuruyunca, Orta Asya'yı terk ederek, dünyanın geri kalanını uygarlaş-

tırmak için dört bir yana dağılmışlardı. Doğuda Çin'e; güneyde Hindistan'a; batıdaysa Mısır'a, Mezopotamya'ya, İran'a. Anadolu'ya, Yunanistan'a ve İtalya'ya gitmişlerdi (*Türk Tarihinin Ana Hatlarına Methal*: 8, s. 50-58).

Bu hikâyenin içinde üç anlam barınmaktaydı: Birincisi, Türkler kökenleri Orta Asya'ya dayanan Hint-Avrupalılar da dahil olmak üzere tüm brakisefal ulusların atasıydı (*Birinci Türk Tarihi Kongresi*: 31). Göç ettiği tüm topraklardaki medeniyetleri Türk ırkı yaratmıştı. Dolayısıyla günümüz Türkleri, diğerlerinin yanı sıra eski Sümerlerin, Mısırlıların ve Yunanların başarılarının mirasçısıydı. Ayrıca, Hititler vasıtasıyla Anadolu'daki ilk uygarlığın da sahibiydiler. Asıl, yerli sakinlerini Türklerin oluşturması nedeniyle, Anadolu Türklerin anavatanıydı (*Türk Tarihinin Ana Hatlarına Methal*: 8).

Konferansın ikinci gününde sahneye, TTTC'nin has milliyetçi üyesi Dr. Reşit Galip çıktı. Dr. Galip, "Türk İrki ve Medeniyet Tarihine Umumi Bir Bakış" başlıklı çalışmasında Tezin ayrıntılarına eğilmekteydi. İrk üzerine yapılmış çalışmaların çoğu Türklerin sarı ırka ait olduğunu ileri sürerken, frenoloji (kafatası bilimi) verilerine dayanılarak yapılan ırki sınıflandırmalar farklı sonuçlar vermişti. Dr. Galip, "Uzun boylu, beyaz simalı, düz veya kemerli ince burunlu, muntazam dudaklı, çok kere mavi gözlü ve göz kapakları çekik olarak değil, ufki açılan 'Türk' beyaz ırkın en güzel örneklerinden biridir" diyerek görüşlerini özetledi (*Birinci Türk Tarihi Kongresi*: 109, 117-124, 159).

İrk üzerine yapılan bu vurgu dikkat çekicidir. Bu meyanda, tezin oluşmasında büyük emeği bulunan Afet İnan ve Atatürk kadar (Ergün: 125-132), TTTC içindeki tarihçiler de çeşitli Batı Avrupalı aydınlardan etkilenmiş görünüyorlar. Örneğin İnan, İsviçreli irkbilim uzmanı Eugène Pittard (1867-1962) ile kişisel irtibat içerisindeydi. İnan, otuzlarda Cenevre Üniver-

sitesi Antropoloji Bölümü'nde Türk ırkı üzerine doktora tezini hazırlarken danışmanlığını Pittard üstlenmişti.² Diğer taraftan, Atatürk'ün ırk üzerine, aralarında Pittard'ın *Les Races et l'Histoire Introduction Ethnologique a l'Histoire*'nin, Joseph Arthur Comte de Gobineau'nun (1816-1882) *Essai sur l'Inegalite des Races Humaines*'inin, Alfred Cort Haddons'un (1855-1940) *Les Races Humaines*'inin, Georges Montandon'un *La Race. Les Races. Mise au Point d'Ethnologie Somatique*'inin ve Jean-Marie Jacques de Morgon'un *L'Humanité Préhistorique*'inin de yer aldığı bir dizi yapıtı okumuş olduğu bilinmektedir (Yıldız: 165-16; Ünsal: 42).

TEZE GELEN TEPKİLER

Konferans esnasında, Tezin ırka olan vurgusuna karşı hatırı sayılır itirazlar yükseldi. Muhaliflerin başında önemli bir tarihçi ve İstanbul Darülfünununda profesör olan Fuat Köprülü geliyordu. Köprülü, kendi dillerini kaybetmiş, başka ırkların dillerini konuşan ırklar ve aynı ırktan olup da farklı diller konuşan insanlar varoldukça ırk ve dilin özdeş olduğunu öne sürmenin imkânsız olduğunu ifade etmekteydi. İnan buna, Orta Asya'nın yerli soyu olan Türk ırkının daima Türkçe konuştuğunu söyleyerek karşılık verdi. Teze yönelen diğer bir itiraz, yine önemli bir tarihçi olan İstanbul Darülfünun profesörü Zeki Velidi (Togan)'den (1891-1970) geldi. Togan, tezdeki olgusal hatalar ve bilimsel verilerin yokluğuna işaret ederken, Türklerin Orta Asya'dan göç etmesinin sebebi olarak sunulan Orta Asya kuraklığı tezini çürüttü. Araştırmalar, böylesi bir kuraklığın ancak tarih öncesi çağda meydana gelmiş olabileceğini gösterdiğinden, Türklerin bölgeden göçtükleri sırada Orta Asya'da bir kuraklık yaşandığına dair hiçbir kanıt bulunmamaktaydı (*Birinci Türk Tarihi Kongresi*: 168-74, 369-389).

TÜRK ULUSUNUN ETNİK TANIMININ DOĞUŞU

Eleştirilere rağmen Birinci Türk Tarihi Kongresi *Türk Tarih Tezinin* tasdiğiyle kapandı. Tez, Türklerin Orta Asya'dan göçlerinden beri "diğer ırklarla karışmış olmalarına" rağmen, Türk dilinin, onların hatıralarını, kültürel özelliklerini ve en aziz servetleri olan Türk zekası da dahil olmak üzere onları ulus yapan diğer her şeyi koruduğunu iddia etmekteydi (İnan: 1969, 38; *Tarih I*: 20). Türk dili, Türk ulusunun özelliklerini muhafaza ettiğinden sadece bu dili konuşabilenler Türk soyundan sayılabileceklerdi. Sadece bunlar Türk ulusuna üyeliğe layık olabilirdi. Atatürk bu noktaya kongreden bile önce değinmişti:

Ulusun en mühim özelliklerinden biri dildir. Kendisini Türk ulusunun bir üyesi sayan kişi, her şeyden önce ve ne olursa olsun Türkçe konuşmalıdır. Türkçe konuşmayan bir kişi Türk kültürüne ve toplumuna üye olduğunu iddia ederse, buna inanmak pek doğru olmayacaktır (Arar: 23-24).

Bu vurgular Türk dili ile ırkını Türklüğün temel damgası haline getirdi. Atatürk'e ve İnan'a göre Türklüğün diğer temelleri, "a. siyasî varlıkta birlik, b. dil birliği, c. yurt birliği, d. ırk ve menşee birliği, e. tarihi karabet ve f. ahlaki karabet" idi (İnan, 1931: 13). Bu yıllarda Türklüğün bileşenleri arasında İslâmiyet'in adı geçmiyordu. Türkiye Müslümanlarını hâkim kolektif kimlikleri olan İslâm'dan soyutlayan Kemalist sekülarizm onlara alternatif bir kimlik olarak onlara etnik Türklüğü sunuyordu (Yıldız: 159).

Türk Tarih Tezi'nin ardındaki dinamik güçlerden biri, Tezi Türklerin Batı uluslarıyla eşit olduğunu tespit etmek. Bir vasıta olarak gören Atatürk'tü.³ Onun aşağıdaki soruları Tezi şekillendirmiştir:

1. Türkiye'nin en eski yerli halkı kimlerdir?
2. Türkiye'de ilk medeniyet nasıl kurulmuş veya kimler tarafından getirilmiştir?
3. Türklerin cihan tarihinde ve dünya medeniyetinde yeri nedir?
4. Türklerin bir aşiret olarak Anadolu'da devlet kurmaları bir tarih efsanesidir. Şu halde, bu devletin kuruluşu için başlıca bir izah lazımdır.
2. İslâm tarihinin gerçek hüviyeti nedir? Türklerin İslâm tarihinde rolü ne olmuştur? (Inan ve Karal, 1956: 57-58).

Tez ilk olarak, Türklerin uygarlık kurmaya muktedir olmadıkları görüşüyle savaşıyordu. Türkler eski çağlardan beri daima uygar olagelmışlerdi. Orta Asya'yı medenileştiren eski Türkler, Çin, Hindistan, Mezopotamya, Nil Vadisi, Anadolu ve Ege gibi uzak bölgelerde tarihteki ilk medeniyetleri kurmuşlardı, (Günaltay and Tankut: 10-17, 21-26) öyle ki, Tez, eski Yunan'da "Anadolu'da ve Tuna havzası ile Trakya'da" kullanılan dilin "az çok lehçe farklarıyla eski Ortaasya Türkçesi" olduğunu iddia ediyordu. (Tarih I: 189). Tez ikinci olarak, "Türk milletinin tarihinin Osmanlı tarihinden ibaret" olmadığını göstermek amacıyla Türklerin eski çağlardan beri varoluşuna vurgu yapıyordu (Inan ve Karal: 63). Osmanlılar'dan önce Türkler Orta Asya'da, Göktürkler, Uygurlar ve Karahanlılar gibi başka parlak devletler kurmuşlardı. Üçüncü olarak ise, modern Türklerle Orta Asya'nın eski sakinleri arasında doğrudan bir soy ilişkisi olduğu savunuluyordu (Günaltay ve Tankut: 19). Tez "Biz bugünkü Türkler Orta Asyalıların çocuklarıyız" diyerek bu görüşü özetliyordu. Tez dördüncü olarak, Türklerin Anadolu'da ırksal ve tarihsel devamlılığını ileri sürmekte; Anadolu'da, bronz çağından ve Hititlerden başlayıp Selçuklulara uzanan fasilasız bir Türk uygarlığı yaşandığını iddia etmekteydi. Bu sav, Yunanların, İtalyanların, Ermenilerin ve Kürtlerin Birinci Dünya Savaşı sırası

ve sonrasında Türk toprakları üzerindeki iddialarını da söndürmüş oluyordu (Inan ve Karal: 57).

Tez, önemli bir nokta olarak, Türklerin sarı ırka veya Mongol ırkına ait olduğu savını da çürütüyordu. Orta Asya kökenli olmalarına rağmen Türkler ashında, "beyaz ve brakisefal bir ırktı" (Inan ve Karal: 57, 63-64; Birinci Türk Tarihi Kongresi, 31-32). Afet Inan'ın yazılarından anlaşıldığı üzere, Tezin, Türklerin "sarı ırka ait" olmadığını ispatlamaya yönelik ısrarının esas nedeni Atatürk'ün bu konuya değin kişisel ilgisiydi. Inan Atatürk'le ilk kez 1928 yılında Bursa'da tanışmış ve ona Türklerin "sarı ırka ait" ve "ikinci sınıf" insan olduklarını ileri süren bir Fransız kitabını göstermişti. Inan bu konudaki fikrini sorduğunda Atatürk sert tepki göstermiş ve ondan bunun tersini ispat etmesini istemişti. O zamanlar bir lise öğretmeni olan Inan'a, bu olayı takiben hükümet bursu sağlandı. Türkiye'deki eğitiminden sonra, Türk ırkı üzerine doktora tezini yazmak için İsviçre'ye gitti. Inan bir tarihçi ve antropolog olarak, Atatürk'ün entelektüel arkadaşı ve sırdaşı oldu. Tezin ırksal konulara ve Türklerin beyaz ırka ait olduklarını kanıtlamaya yönelik ilgisi, Atatürk'ün şahsi kanaatleriyle olduğu kadar Inan'la arasındaki ilişkiyle de bağlantılıydı.⁴

TÜRK TARİH TEZİNİN NETİCELERİ

Tarih Kongresi'nin üzerinden çok geçmeden, Türk Tarih Tezi'nin yarattığı dalgalanmalar ülkede hissedilmeye başlandı. Halkevleri Tezin yayılmasında oldukça aktif rol oynadı (Aydm: 107-130). Bunun yanı sıra, otuzlar boyunca, Türk akademisyenlerinin çıkardığı pek çok yayında Tez tekrar tekrar kendini gösterdi. Bunlardan biri ünlü tarihçi İsmail Hakkı Danişmend (1889-1967) tarafından yazılmıştı. *Türklerle Hind-Avrupalıların Menşei Birliği* adlı çalışmasında Danişmend, bir

insanın diliyle irki kökeninin örtüşmesi gerektiğini savunuyordu. Bu nedenden dolayı, beyaz ırka ait olan Türklerin, Moğollarla aynı aileden bir dili konuştuklarını iddia etmek mümkün değildi. Türkçe ve Moğolca arasında varolan muhtelif dil benzerlikleri, sadece, Türklerin Moğollar üzerindeki tarihsel etkilerine yorulabilirdi. Danişmend bu savına destek ararken, eski Türklerin Moğol değil Ari oldukları iddiasını desteklemek için, içlerinde Zerdüş'tün *Avesta*'sının da yer aldığı bazı eski metinlere dahi başvurmuştu (Danişmend: 15, 18-9, 71-5).

Tez Türk yaşarının pek çok cephesini de değişime açtı. Ülkenin eğitim sistemi bir dönüşümden geçti. Öğretmenler, kongredeki brifinglerini takiben Tezi öğretime aktardılar,⁵ okul kitaplarına Tezi destekleyen düzenlemeler getirildi.⁶ Milliyetçi şair Fuat Şükrü tarafından yazılan bir şiir bu tarihsel revizyonizmin ruhunu özetlemektedir:

Turan ve Tarih

*Tarih nedir? ..Hiç Turana nisbet
Mazbut vekayi bir gündür elbet!..
Eñnce doğmuş: Habille Kabil,
Pek genç çocuklar: Asurla Babil,
Birkaç yıl evvel doğmuşsa Musa,
Bir hafta sonra milâdi İsa*

***

*Altayda Türkler herkesten evvel
Dünyayı çizmiş bir elde pergel
Artıp çoğalmış, Asyayı gezmiş
Bulmuş, buluşmuş, her şeyi sezmiş.*

...

***

*Turanla Türk'ten asla bahis yok
İnhâr için hem hiçbir beis yok,
Zira ki Türkler herkesçe meçhul..
Malûmu ilâm anlarca makbul!..
Mevcut eserler; Turana nisbet
Bir danla olmaz ummana nisbet,
Tasbih edilmek elbette elzem
Coğrafya, tarih, her şeyden akdem.*

(Fuat Şükrü, 1931: 25-26)

Bu beklentilere paralel olarak Dr. Reşit Galip, Türk tarihine, belki de en radikal düzeltmeyi getirdi. "Değişim hevesiyle yanıp tutuşan devrimci bir aydın"⁷ olarak tanımlanan Bakan Galip, 1932 yılında, İstanbul Darülfünunu'nda profesör olan Agop Martayan (1895-1979) ile bir toplantı yaptı. Bir Osmanlı Ermenisi ve Bulgar vatandaşı olan Prof. Martayan, "Türklerin ve Ermenilerin ortak kökenleri"⁸ üzerine bir kitap yazmak için İstanbul'a yeni gelmişti. Bu toplantıya, İstanbul'da yayımlanan günlük Ermeni gazetesi *Jamanak* (Zaman)'dan bir temsilci de katılmıştı. Dr. Galip, Martayan'a "Antropolojik karşılaştırmalar ve eski çağlara ait bilgilerin, [...] Ermenilerin Türklerle aynı etnik kökenlere sahip olduğu konusunda hiçbir kuşkuyla yer bırakmadığım" anlattıktan sonra, bu kanaatiyle, "Türk vatandaşı olarak ödevlerinin icrası açısından Türkiye'deki Ermenilerin izlemeleri gereken mantıklı davranış biçimini yeterince belirttiğine" olan inancını vurguladı.⁹ Galip'in görüşüne göre Türk etnisitesi, ülkenin tüm sakinlerini Türklük etrafında birleştirmişti. Türk vatandaşlığını hak etmek için Türk kültürünün ve dilinin yeterli olduğu önceki zamanların aksine, Türk vatandaşlığının temelini artık etnisite oluşturuyordu. Bundan dolayı, Kemalist Türk milliyetçiliğinin vecizesi şöyleydi: "Türkiye Türklerindir."¹⁰

BİRİNCİ TÜRK DİLİ KURULTAYI VE TÜRKÇENİN ARILAŞTIRILMASI

26 Eylül 1932'de, İstanbul'da Birinci Türk Dili Kurultayı'nın toplanmasıyla Kemalizm için bir başka önemli ideolojik adım daha atıldı. Bu kongrenin delegeleri arasında da çok sayıda öğretmen bulunmaktaydı. Tarih Kongresi ile bu Kurultay arasındaki önemli bir başka benzerlik, bir ABD diplomatik notasında şöyle ifade edilmişti:

Hasan Ferit Cansever

GÜN SOYSAL

1891'de doğan Hasan Ferit, Türk Ocakları bünyesinde oluşan Türkçülük akımının temsilcilerindendir. 1914'te İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesi'ni bitirir. "Muasır milliyet fikirlerini geniş ve şamil bir tarzda ilk defa bir ideal bayrağı yaparak ortaya atılan" Türk Ocağı'nda kuruluşundan itibaren çalışmış; 1913 yılındaki kurultayda İttihat ve Terakki Partisi taraftarlarının idare heyetine girmesinde önemli rol oynamıştır. Kendisi de idare heyetine giren Hasan Ferit, ocağı partinin eline bıraktığı suçlamaları karşısında, bu kişileri Türk milliyetçiliğine samimi olarak bağlı olduklarını düşündükleri için idare heyetine aldıklarını, ayrıca "milliyet-

çilik fikrinin yayılması ve bu fikir cereyanına ilmi bir istikamet verebilmek için bu hususta bilgileri olan ve içtimâî mevkilerinden istifade edilebilecek zevatın yardım ve müzaheretine şiddetle muhtac" olduklarını söyleyerek kendini savunmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'nda Türk Ocağı'nın yalnızca bir kültür merkezi olmasına karşı çıkararak ocağın doğrudan halk içinde ve "amelî" çalışan bir kurum olmasını savunanlar arasında yer alan Hasan Ferit çeşitli bölgelerde doktorluk yapmıştır. Nisan 1919'da Dr. Reşit Galip'le birlikte Tavşanlı'da ilk köy kalkınma girişimini ve köycülük hareketini başlatmıştır. Bu dönemde İttihat ve Terakki Partisi Türk Ocağı'nı siyasî bir rakip olarak görmeye başlamıştır. Hasan Ferit partinin Türk Ocağı'nın devleti değil halkı hedeflediğini anlamadığını, halkın toplumsal ihtiyaçlarından doğduğunu ve bunu kendisine kutsal bir ideal olarak benimsediğini düşünmektedir. Cansever Cumhuriyet'in kurulmasından sonra yeniden örgütlenen Türk Ocağı içinde de Türkçülükle halkçılığı birlikte gö-

*hem Tarih hem de Dil Kongresi, Türk halkının ve dilinin sırasıyla, eski çağlardaki gücünü ve tarihsel benzerliğini, yabancı faktörlerin ve unsurların etkisi altında yaşadığı gerilemeyi ve son olarak da Cumhuriyet rejimi altında meydana gelen rönesansını kanıtlama eğilimindedir.*¹¹

TDTC'nin tüzüğü bu gözlemleri doğruluyordu: Cemiyetin hedefi, "Türk dilinin hakiki güzelliğini ve zenginliğini açığa çıkarmak ve onu dünya dilleri arasında hak ettiği yüksek mertebeye çıkarmak"tı (Heyd: 25-26). Edirne milletvekili Mehmet Şeref (Aykut) (1874-1939) Türkçe'yi

yeniden eski ihtişamına kavuşturmak gerektiğini vurguladı. Türkçe "yakın asırlar boyunca, yazılı dilde yok olurken," konuşma dilinde serpilmişti (Birinci Türk Dil Kurultayı: 249-250, 389, 401-403). Dr. Reşit Galip, yazılı ve sözlü Türkçe arasındaki bu gedik yüzünden, "şu anda öğretilen dile Türkçe demenin zor olduğunu, zira bu dilin ülke nüfusunun sadece onda biri tarafından anlaşılabilirliğini" belirtti.¹² Bu durumu düzeltilmek için, öncelikle yazılı ve sözlü dil arasındaki uçurumun kapatılması ve Türk dilinin artırılması gerekiyordu.

Arılaşırma fikrine tek itiraz, ünlü ga-

türmek gereğini savunmuştur. Halkla doğrudan ilişkisinin aracı olarak kabul edilen sağlık hizmetlerinin yürütülmesinde önemli rol oynayan Hasan Ferit Türk Ocağı'nın 1927 Kurultayı'nda genel sekreterliğe getirilmiştir ancak bu tarihten sonra Türk Ocağı Cumhuriyet Halk Fırkası ile bütünleşmiş, 1931 yılında da kapatılmıştır.

Eylül 1942'de Cansever *Türk Yurdu* dergisini yeniden yayımlamaya başlar. Derginin adı serlevhada eski Orhun yazısıyla da yer alır. Cansever, "başka milletlerin de böyle yaptıklarını, örneğin Alman milliyetçi gençlerinin eski Cermen runik yazılarını severek öğrendiklerini" vurgular. Dergiye göre: "Türkçü gençler bu yazıları öğrenirler, hatta mektup yazıp hiç olmazsa imza olarak kullanırlarsa bu en eski Türk medeniyeti eseri de aramızda tanınıp yaşamış olur." Cansever, 1949 yılında, Türk Ocağı'nı eski başkanı Hamdullah Suphi Tanrıöver ile birlikte yeniden kurmuştur. Cansever'in 1940'lı ve 1950'li yıllarda *Altınışık, Kızılma, Kür-Şad, Tanrıdağ, Türk Dünyası, Türk Yurdu* gibi dergilerde daha çok Türk

*Hasan Ferit Cansever.
"milleti teşkil eden fertler arasında milliyetçilik hususunda çok sıkı tesanüt bağlarını" milli bekann aslı koşulu olarak vurgulamıştır.*

Ocağı'yla ilgili yazıları yayımlanmıştır. 1969'daki ölümüne kadar hekimlik mesleğini sürdüren Cansever Türk Ocağı mirasını daima sahiplenmiştir. Hasan Ferit'e göre Türk Ocağı "millî

zeteci Hüseyin Cahit (Yalçın)'dan (1874-1957) geldi. Yalçın, "tabiatın terakkü kanunlarına" bağlı olarak dillerin, "zoraki müdahaleler ve kararlar ile değiştirilemeyeceğini" savundu. Sosyal bir müessese olan diller emrivâkiler ile değiştirilemezlerdi. Aralarında TDTC başkanı Çanakale milletvekili Samih Rifat ile TDTC üyelerinden Ali Cânîp (Yöntem) (1887-1967) ve Hasan Âli Yücel'in de bulunduğu daha milliyetçi delegelerin pek çoğu Hüseyin Cahit Yalçın'a sert tepki gösterdiler. (*Birinci Türk Dil Kurultayı*, 266-70, 277-99). Birkaç ay evvel *Türk Tarih Tezi*'ne eleştiri getiren Fuat Köprülü de

bunlara katıldı. Köprülü Yalçın'ı, "Evrimin doğal yasalarına gönderme yapmak, bütün tutucu unsurlar tarafından her tür yeniliğe karşı çıkmakta kullanılan klasik bir itirazdır" diyerek eleştirdi. Önerilen dil reformu için tüm güçlere harekete geçme çağrısı yapan Köprülü, "26 Eylül 1932'yi Türk Rönesansı'nın başlangıcı olarak selamladı."¹³

Kongre sırasında katılımcılar, Türkçe'yi diğer dillerle karşılaştırmanın gereği üzerinde de durdular. Tıpkı Tarih Kongresi'nin pek çok büyük ulusun Türk soyundan geldiğini iddia etmesi gibi, Dil Kurultayı da başlıca pek çok dilin Türkçe kö-

fikri ortaya ilk defa atan bir müessese"dir ve bu fikir tıp okulundaki farklı unsurlardan öğrencilerin Türk öğrencilere karşı hareketleriyle şekillenmiştir. Dernek Türk milletini uyandırmak, ilerlemeye sevk etmek ve bir millî fikir doğmasına çalışmak için kurulmuştur. Tıp öğrencileri "milletlerinin hastalığının teşhis ve tedavisinde de en doğru ilmi metodu kullanarak hastalığın harici tezahürleriyle değil de doğrudan sebebi üzerinde durmuşlardır". İttihat ve Terakkî'nin ilan ettiği Meşrutiyet Türklerin değil diğer unsurların yararına olmuştur, bu yüzden de Türk Ocağı "zi-raat, ticaret ve sanayi ile elde edilmiş bir toplumsal hâkimiyeti kuru bir siyasi hâkimiyete tercih" etmektedir ve siyasi partilerin kullandıkları "ihtilâfî metodların aksine tekâmül kanununa uymakta ısrarlı" olacağını vurgulamıştır.

Hasan Ferit Tanzimat'a kadar Osmanlı hükümetinin bir Türk saltanatı olduğunu belirtir. Türk Ocağı milliyetçiliği fikrinin Balkan Savaşları sonrasında yurda taşınan Balkan milliyetçiliklerinden ayrı olduğunu vurgular. Çünkü "Türkler, Balkan milletleri gibi siyase-

ten mağlup ve başka hâkim bir milletin esaret altına düşmüş bir millet" değildir. Türk milliyetçiliğinin uğruna mücadele edeceği hedefleri "cehalet, marifetsizlik, fıkarcılık ve çeşitli hastalıklardan ibaret"tir. "Pantürkist" olmadığını belirten Cansever Türk'ün tarihini araştırırken milyonlarca nüfusluk bir Türk kitlesiyle karşılaştığı ve bunlarla kültürel ilişkiler kurma gereğinin duyulduğunu belirtmiştir.

"Kan ve din milliyetçiliği yapmak istemeyerek muasır medeniyetin müvelidi olan milliyet mefhumunun kabul edildiğini" düşünen Cansever ayrıca "Türk milletine garazı olmayan ve bu millete katılan herkesin Türk" kabul edileceğini söylemiş, ancak "Türk, ne kadar su katılmadık temiz ise, onun icad kuvvetinin de, o kadar verimli olduğunu bütün tarihimizden öğrendiğimiz için, bunun bundan sonra da böyle olmasını" istedikleri kaydını düşmüştür. Cansever'e göre etnik azınlıklar "ya kendi milli davaları için çalışmak üzere milli camiamızı terk etmeye veyahut Türk milli camiası içinde eriyip gitmeye mahkûmdurlar."

kenli olduğunu ileri sürdü. Yunanca'da, Latince'de, İbranice'de ve Arapça'da Türkçe kökenli pek çok sözcük bulunmaktaydı; Latince'de "Diyö" (tanrı), Yunanca'da "Teos" (tanrı), Arapça'da ve İbranice'de "Melek" ile "Cennet" ve Arapça'da "Allah". Bu savları doğrulayan mantık epey dolambaçlıydı. Örneğin, "Diyö" ve "Teos" kelimelerinin Türkçe kökenli oluşu şöyle açıklanıyordu:

Eski Türkler fevkalbeşer bir kuvvete sahip olan maneviyete (tîv) ve (dev) derlerdi; bunun için Türkçe'de Tanrının diğer bir adı da (Tiyu) dur. Lâtinler bu kelime-

leri Diyö şekline sokarak aynı manada kullandılar. Yunanlılar da aynı kelimeleri (Teo) ve (Teos) olarak, Allah'a ad verdiler. Keza Türkler kahraman ve kahhar [yokedici] gençlere (devoğlu) derlerdi Bu devogulları çok defa Arap kavmini çig-nemiş, onlar için korku ve dehşet sembolü olmuştur. Lâtinler bunlara da diyavol diyabl demiştir. Yunanlılar da diyavolos olarak telaffuz etmişlerdir (Birinci Türk Dil Kurultayı: 393).

Toplantıdaki diğer delegeler bu mantığı daha da ileri götürdüler. Türkçe ile diğer diller arasındaki yakınlığı savunmak için

1940'ların ortalarında hayli güçlenen Türkçü-Turancı hareketin önderleri, Ziya Gökalp'i tekrar eden Hasan Ferit'in görüşlerini ılımlı ve 'geri/eskimiş' olarak değerlendiriyorlar; sabırla bireyleri ikna etmeye döndük "misyonerce" çalışma tarzını, saygıdeğer olmakla birlikte biraz naif buluyorlardı. Cansever yine de 1944'te Irkçılık-Turancılık davasının en yaşlı sanığı olarak yıkıcı propaganda faaliyetlerine yardım etmekle suçlanmış, Zeki Velidi Togan'la ilişkisi ve *Türk Yurdu*'nu çıkarması kanıt olarak gösterilmişse de beraat etmiştir.

Hasan Ferit'te, Batı'ya, evrensel "insanlık" fikrine şüpheyile yaklaşan, özgücü anlayış belirgindir. "Garp hayranlığı hisleriyle yetişmiş ve beynelmülceliği benimsemiş münevver ve mikdarları çok az olan bir zümrenin" sayıları az olmakla birlikte edebî, fikrî hayata önderlik ettiği kanısındadır. Batı tekniğinin alınmasına karşı değildir, lâkin: "Biz Asyalıyız ve Asyalı kalacağız. Şarklıyız, Garpli değiliz, bunu değiştirmek elimizde değildir." Bir başka yazısında ise "biz, ancak Türk milletinin

kendisinin yarattığı, yahut tarihî seyrinde benimsemiş olduğu akideleri, millî akidemiz olarak tanırız, milletlerin, diğer milletleri uyuşturmak, hiç olmazsa 'yumuşatmak' niyetiyle uydurdukları akidelere kapılmaktan Türk milletini korumayı en büyük ve başlıca vazifemiz biliriz" der. Hasan Ferit Cansever'in Batı fikriyatını tümüyle reddetmesinin temelinde milliyetçilik anlayışı yatar. Milliyet fikri ona göre hayatın tabii kanunlarının bir ürünüdür ve tabiat şaşmaz bir düzenle çalışmaktadır. O, hekim kimliğiyle, insan akıl, zekâ ve muhayyilesinin bir buluşu olan, dolayısıyla güvenilmez olan insanîyetçiliğin hayat kanunlarına uygun olmadığını göstermeye çalışmıştır. İnsanîyetçiliği savunanlar kendi milliyetlerinin ahlak düzenini bozarak millî bünyenin bozulmasına neden olurlar ve milletlerinin varlığına ihanet etmiş sayılırlar.

1969'da ölen Hasan Ferit Cansever Türk Ocağı geleneğine ve Ziya Gökalp'in düşüncesine bağlı bir Türkçülük çizgisi izlemiş ve Türk milliyetçiliğini Batı fikir akımlarının dışında tanımlamayı savunmuş bir milliyetçidir.

fonetik benzerliklerden yararlandılar. Agop Martayan, Türkçe, Sümerce ve Hind-Avrupa dilleri arasındaki bağlantılar olduğunu savundu. Dilbilimci Ahmet Cevat (Emte) (1876-1961), morfoloji, fonetik, kelime dağarcığı ve sözdizimi alanlarında Türkçe ile Sümerce arasındaki benzerlikleri ayrıntılı biçimde ele aldı (Birinci Türk Dil Kurultayı, 71-104, 110-124).

Dil Kurultayı sona ermeden, TDTC konferans kararlarını yürürlüğe koymak için bir eylem programı benimsedi. Bu program TDTC'ye aşağıdaki sorumlulukları yükliyordu:

- Halk dilinde ve metinlerde halihazırda kullanılan Türkçe sözcük dağarcığının derlenmesi ve yayınlanması.
- [...]Türkçe köklerden, uyum içerisinde yeni kelimeler türetilmesi.
- Bu hakiki Türkçe kelimelerin, yabancı kökenli anlamdaşlarının yerini alması için önerilmesi ve yaygınlaştırılması [...] (Heyd: 26).

Türk dili üzerine yapılan karşılaştırmalı çalışmaların çoğu, birçok dilin Türkçe kökenli olduğunu kanıtlamak amacıyla eşsesli kelimeler bahsinde yoğunlaştı.¹⁴ Hatta, Dil Kurultayı'ndan sonra eşseslilik

çalışmaları Türkiye'de bir bilim dalı haline geldi. Bu minvalde yazılan birçok çalışma arasından, Konya'da okul öğretmeni olan Hicri'nin çalışması örnek teşkil ediyordu.¹⁵ Hicri, 1933 tarihli kitabında, "Attila" ve "Anglosakson" gibi kelimelerin Türkçe kökenli olduğunu savunmaktaydı. Yazar tezinde, önce bu kelimeleri hecelere ayırmıştı. Daha sonra bu hecelerin Türkçe'de anlamlı sözcükler oluşturduğuna dikkat çekerek "Attila" ve "Anglosakson" kelimelerinin Türkçe kökenli olması gerektiğini öne sürüyordu. Hicri'nin hipotezini ispat eden bir örnek "Anglo" kelimesiydi. Hicri, anglo=angle=angil kelimesinin "ang=ank" ve "il" olmak üzere iki heceye bölünebileceğini ileri sürüyordu. Her iki hece de Türkçe'di. "Ang," zihin, fikir, kavrama, anlayış vb. anlamlarına gelen eski Türkçe bir kök sözcüktü. Çağdaş Türkçe'deki "anlamak" fiili bu kökten türemişti; keza Fransızca'daki "enquérir" (hakkında bilgi edinmek) fiili de. "il" hecesi ise, yön belirten (-i hali) Türkçe bir sonecti. Dolayısıyla, iki Türkçe sözcüğün bileşiminden meydana gelen "ang-il" kelimesi, karmaşık fikirleri kavrama becerisi anlamına gelmekteydi.

Dil Kurultayı'nın ikinci etkisi ise dil araştırılması alanında yaşandı. Bunun ilk sinyali, 12 Temmuz 1932'de TDTC kendi ismini arılaştırdığında verildi. Her ikisi de Arapça kökenli olan "tetkik" ve "cemiyet" kelimeleri atılarak, yerlerine saf Türkçe kelimeler olan "araştırma" ve "kurum" getirildi. Buna göre, Türk Dili Tetkik Cemiyeti (TDTC), Türk Dili Araştırma Kurumu (TDAK) haline geldi. Bu örnek araştırma stratejisini ortaya koyar: Arapça ve Farsça kelimeler saf Türkçeleriyle değiştirilecekti. Öz Türkçe kelimeler, öncelikle konuşma dilindeki ikameleri bulunarak, ikinci olarak da yeni sözcükler türetilerek toplanacaktı. Bu nedenle, Kasım 1932'de TBMM, tüm ülkedeki devlet organlarına "dilde varolan ancak sözlüklerde varolmayan" Türkçe

kelimeleri derlemeye başlamalarını emreden bir kararname çıkardı (Heyd, 26). Bu arada Maarif Vekaleti bir "dil seferberliği" ilan etti.¹⁶ Çoğunlukla öğretmenler tarafından derlenen yeni kelime listeleri Ankara'ya akmaya başladı. Ankara'da bir öğretmen ekibi hatalı ve tekrarlanan kelimeleri birkaç hafta gibi kısa bir sürede ayıklayarak 1934 senesinde derlenmiş kelimeler listesini yayımladı.

Bu sırada TDAK da, yabancı kelimelerin yerini alacak yeni sözcükler türetmekle meşguldü. Kurum 1933 Mart ayında, yabancı kelimelerin Türkçe eşanlamlıları için bir kamu araştırması başlattı. Her gün, yeni türetilmiş on ila yirmi sözcük önerisini ulusal gazetelerde yayımlayarak kamuoyundan fikir istedi. Netice olarak, bu süreç içerisinde yaklaşık 1400 yeni sözcük halka tanıtıldı. TDAK daha sonra, Türkçe'deki Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin yerine yenilerini öneren *Tararara Dergisi*'ni yayımlamaya başladı.

1933 ve 1934 yılları, Uriel Heyd'in devletin "kudret gösterisi" olarak tanımladığı dil araştırma hareketinin doruğa ulaştığı yıllardı (Heyd: 21-2, 30). Arlaştırma çabaları devlet kademesiyle sınırlı kalmadı. Örneğin 31 Mart 1933'te Ortodoks Türkler (Karamanlılar) saf Türkçe'yi benimstediklerini ilan ettiler. Bundan böyle tüm hizmetlerinde "o kutsal dili" kullanacaklardı. O sıralarda İğdır'daki öğretmenler, "kendi İslâmî isimlerini atma" ve yerine "saf Türkçelerini" koyma kararlarını açıkladılar. İsim değişikliği tiyatrolardan bankalara kadar gündelik hayatın tüm cephelemine yayıldı. Atatürk bile ismini değiştirdi. Cumhurbaşkanı, ikinci adı olan Arapça kökenli Kemal'i Eski Türkçe'de "büyük kale" anlamına geldiği ileri sürülen Kamâl'le resmen değiştirdi.

Bu dönemde altında ideolojik imalar yatan daha pek çok başka isim değişikliği yapılmıştır. Örneğin, "Sanayi Kredi Bankası"nın adının "Sümerbank" olarak de-

ğıştirilmesi;¹⁷ Anadolu'nun, Mezapotamya'nın ve Ege'nin eski sakinlerinin Türkler olduğunu vurgulayan *Türk Tarih Tezi*'nin dil arılaştırılmasındaki etkisini gösteriyordu. Otuzlar boyunca Türkiye'nin her tarafında caddeler, okullar ve semtler Sümer isimleriyle adlandırıldı. 14 Haziran 1935'te madencilik işleri için kurulan devlet bankasına ise, Hitit Krallığı'nı ifade eden "Eti" adı kondu. Otuzlarda "Eti" sözcüğü bir kadın ismi olarak önerilecek kadar yaygınlaştı.

İKİNCİ TÜRK DİLİ KONGRESİ VE TÜRKÇE'NİN DAHA FAZLA ARILAŞTIRILMASI

*Onunla yakın tarihli bir sohbetimde (Izmir müftüsü Rahmetullah,) Türkçe öğrenme niyetimi belirttiğimde, şöyle karşılık verdi: 'Kemal ('Gazi' terimini kullanmıyor) revizyonunu bitirene dek biraz bekle de birlikte öğrenelim!'*¹⁸

Milliyetçilik ateşi harlanmış ve arılaştırma hareketi doruklardayken, TDAK 18-23 Ağustos 1934 tarihlerinde İkinci Türk Dili Kurultayı'nı düzenledi. Sovyet Bilim Akademisi'nin iki üyesi ile İstanbul Üniversitesi'nden bir Alman profesör de bu toplantıya katıldı. "Dünyaya medeniyet Türkler aracılığıyla geldi ve Türkçe tüm dünya uygarlıklarına ilham verdi" nakaratı konferans boyunca yinelendi. Konuşmacılar, Türkçe'yi "yabancı ilhaklarla" örtten İslâmiyet'in, "İslâmiyet öncesi muazamlıklarına dair hatıraları Türklerin zihinlerinden silip attığını" vurguladılar. İslâmiyet, "geçmişlerini unutan ve onu hakir gören" Türklere içerisinde olmaktan gurur duydukları "bir yabancı kültür" empoze etmişti.¹⁹ Bundan dolayı, Türk onurunun yeniden inşası için İslâmî geçmişin kalıntılarının Türk dilinden çıkarılması gerekiyordu. 1935 Mayıs'ında TDAK, çok çeşitli Arapça ve Farsça kelimelerin ikamelerini listeleyen bir sözlük yayımladı. *Osmanlıca-Türkçe Cep Kılavuzu* başlıklı bu sözlük, Türkçe ile Arapça

ve Farsça arasındaki dilbilimsel bir kopuşu gerçekleştiriyordu. Bir kısmı neredeyse bin yıldır Türkçe'nin içerisinde bulunan Arapça ve Farsça kökenli sözcükler böylece tasfiye edildi.

Ancak paradoksal olarak ve Atatürk'ün Türkiye'yi Avrupalılaştırma andını yansıtır biçimde, Avrupa dillerinden gelen kelimeler Türkçe'den temizlenmedi. Ashında TDAK'nın türettiği yeni kelimelerin bir kısmı, şüphe uyandıracak biçimde, Avrupa dillerindeki, özellikle de Fransızca'daki kelimelere benziyordu. Buna örnek olarak "iktisad"ın yerini alan "ökonomya" ve "hars"ın yerini alan "kültür" sözcükleri gösterilebilir. TDAK, bu kelimelerin Avrupa dillerinden ödünç alınmış sözcüklere benzemekle birlikte saf Türkçe olduklarını savunuyordu. Ülkenin otuzlardaki yetkin gözlemcileri olan İngiliz diplomatları bu şaşırtıcı durumu, 1934'te İkinci Türk Dili Kurultayı üzerine hazırladıkları raporda mizahi bir tarzda anlatıyorlardı:

Konferans başkanı, "kendi payına düşen 'onurun' (kökeni Fransızca 'honneur' kelimesi) farkında olduğunu" söyledi. Cumhurbaşkanı'nın söyleviden bahseden gazeteler, "tez'ini, onu dikkatle izleyen milletin doldurduğu kalabalık 'salon'a 'tribün'den okurken, 'hoparlör'ün imdadına yetiştiğini" kaydettiler.²⁰

Arılaştırma hareketi 1934 yılı boyunca hızla ilerledi. Bu yıl başı başına, otuzlar Kemalizmi'nin doruğunu sembolize eden gelişmelerle doludur. Ankara'daki İngiliz elçiliğinin bir raporunun ifadesiyle:

Bu yitki ülke içi faaliyetler, tamamen Türkleştirilmiş, zengin, tümüyle Batılılaştırılmış, koyu milliyetçi, kendi kendisini taşıyan ve kendisine yetebilen, saldırgan ve savunmada güçlü, saf bir Türk diline sahip olan ve kendi tarihi üzerinde durma ve tüm dünyaya uygarlığın Türk irki üzerinden ve Türk dili vasıtasıyla

yayıldığına ilişkin şu anda tüm Türkiye'nin hafasına kazınan akıl almaz doht-rini özümseme yoluyla her türlü aşâğılık duygusundan kurtulan bir Türkiye hedefine doğru kararlı bir adım atıldığını söyleyerek özellenelir.²¹

ÜÇÜNCÜ TÜRK DİLİ KURULTAYI VE GÜNEŞ DİLİ TEORİSİ

1935 yılının sonlarına doğru arılaşırma hareketi tatbiki bir sorunla karşılaştı. Kampanya öyle bir ivedilikle yürütülmüşü ki, birçok sözcük, yerine halk tarafından kabul gören bir yenisi konulmadan Türkçe'den atılmıştı. Dolayısıyla, şimdi halkın çoğunluğu saf Türkçe'yi anlamaktan acizdi.²² Bu durumun yarattığı rahatsızlık üzerine, TDAK tüm sözcüklerin yerine derhal yenilerinin konulmasının gerekmediğini bildirdi. Ayrıca, daha evvel yabancı sözcük gözüyle bakılan kimi sözcüklerin, aslında Türkçe olduklarına karar verdi (Heyd: 33). Bu yaklaşım, otuzlardaki yeni bir mühim tezini, *Güneş Dili Teorisi*'ni haber veriyordu. *Teori*, 24-31 Ağustos 1936 tarihinde İstanbul'da, o sırada adını Türk Dil Kurumu (TDK) olarak değiştiren TDAK tarafından düzenlenen Üçüncü Türk Dili Kurultayı'nda ilan edildi.

Güneş Dili Teorisi, *Türk Tarih Tezi*'ni devam ettiriyordu. Atatürk tarafından geliştirilen karmaşık bir dizi iddiaya ve etimolojik sava dayanan²³ *Teori*, başlıca tüm dünya dillerinin Türkçe kökenli olduğunu öne sürüyordu. TDK Genel Sekreteri İbrahim Necmi Dilmen'e (1889-1945) göre, "her etimolojik sözlükte bulunan ve kökenleri bilinmeyen sözcük kalabalığı" Türk dilbilimcilerinin dikkatini çekmişti. Türk dilbilimcileri "eski Türkçe kelimeleri başka dillerin sözcükleriyle karşılaştırırken," eski Türkçe "siliy" (güneş) kelimesiyle Fransızca "soleil" (güneş) kelimesi arasındakine benzer, "bir dizi yakınlığa rastladıklarında" çok

şaşırmışlardı. Türk dilbilimcileri bu çıkmazı açmaya çalışırken, "dünyadaki en eski ırk olan" ilk Türklerin güneşe tapıtını ileri sürdüler. Bunlar, "yaşam kavramlarını güneş fikrinden edinmişlerdi"²⁴ ve buna dayanan bir dil geliştirmişlerdi. İşte bu Türk Güneş Dili tüm diğer dillerin kökeniydi.

Türk dilbilimcileri teorilerini ayrıntılandırırken, insanların en kolay telaffuz edebildiği A ünlüsü tarafından temsil edilen sesin, insanoglunun çıkardığı ilk ses olması gerektiğini ileri sürdüler. Bu uzun 'a' sesi, insanoglunun güneş karşısında duyduğu şaşkınlığı temsil etmekteydi. Bu ses ayrıca, güneş ve onunla ilintili parlaklık, yükseklik, güç, kuvvet, çokluk, renk ve ateş gibi kavramlar için kullanılan kelimeydi. Takip ettiği ünlüyü uzatmaya yarayan Türkçe ğ ünsüzü neredeyse hiç telaffuz edilmediğinden, bu uzun 'a' sesi "ağ" şeklinde de yazılabilir. Zaman içerisinde "ağ" sözcüğü başkalaşarak farklı biçimlere bürünmüştü. A harfi tarafından temsil edilen ses yedi başka ünlüye, ğ harfi tarafından sembolize edilen ses ise yirmi başka ünsüze dönüşmüştü. Böylece, Latin esasına dayalı yeni Türk alfabesindeki tüm harfler izah edilmiş oluyordu. Bu yirmi dokuz harfin birleşiminden, yetmiş iki adet iki harfli "birinci derece prensipal kökler" ile seksen sekiz adet "ikinci derece prensipal kökler" üretilmişti. Pek çok dildeki birçok kelimenin "etimolojik, morfolojik, fonetik ve semantik" analizi, bu sözcüklerin Türkçe kökenli "birincil" ve "ikincil kök sözcüklerden" oluştuğunu ortaya çıkarmıştı (*Güneş Dil Teorisi*: 7-12).²⁵ Türk alimlerince candan kabulüne karşın, *Güneş Dili Teorisi* konferanstaki uluslararası kanimciler arasında destek bulmadı.²⁶

Konferans sırasında *Teori*'nin başlıca yandaşlarından biri Prof. Agop Martayan'dı (Dilaçar). (Tüm vatandaşların Türkçe soyadı benimsemelerini ve bunla-

rı kaydettirmelerini şart koşan 1934 tarihli Soyadı Kanunu'nu takiben, Atatürk Prof. Martayan'a saf Türkçe bir soyadı olan "Dilaçar"ı vermişti.) Prof. Dilaçar, Kemalist Cumhuriyet gazetesinin Fransızca baskısı olan günlük *La République* için kongre sırasında yazdığı bir makalede, *Güneş Dili Teorisi*'nin daha geniş anlamlarını detaylandırmıştı:

Bir beşik olan bu toprakların ırkını ve hâkim kültürünü araştırma meselesi ele alınmış ve ortaya [...] bu ülkedeki hâkim ırkın maddi anavatanının -kültür ve dil bağlamında-, brakisefal ırkın Alp kolunun -yani Türklerin- yaşadığı Orta Asya olduğu konulmuştur. Bilimadamlarının Sümer ırkı ve dili ve the mohenco-darolar (Sindhu [Indus] uygarlığı ç.n.) ile arasında bir bağlantı kurmaya çalıştıkları Orta Asya, sonradan, Ural-Altay grubunun yanı sıra, Arap, Davud, Yunan, Kludian [sic], Alman, Ermeni, Hind-Avrupa, Hitit, Etrüsk, Hasiik, Bantu, Mısır dillerini -dünyadaki tüm dilleri- doğurdu.²⁷

Prof. Dilaçar'ın savında çarpıcı olan nokta, dünyadaki tüm başlıca kültürleri Türklere bağlayan Kemalist iddianın yanı sıra, Ermenileri ve Hititleri Türklere ortak bir kökene bağlamaktaki ısrarıydı. Prof. Dilaçar'ın bunu Ermeniler için yapmaktaki kaygısı, Reşit Galip'in ona 1932'deki tavsiyeleri hatırlandığında anlaşılabilir. Hititlerle Türklere arasında bağlantı kurma eğilimi ise 1937'nin akışı içerisinde. İkinci Tarih Kongresi'nde anlaşılır hale geldi.

İKİNCİ TÜRK TARİHİ KONGRESİ

İkinci Türk Tarihi Kongresi, ismi 3 Ekim 1935'te saf Türkçeleşen Türk Tarih Kurumu (TTK) tarafından 20-25 Eylül 1937 tarihinde İstanbul'da düzenlendi. Önceki konferansların tersine bu kongreye geniş (41 kişilik) bir uluslararası katılım vardı.

Atatürk, Türk Tarih Kongresi'nde delegelerle. Kongre, Atatürk'ün direktifleriyle, "Türk Tarihi Tezini" geliştirmek ve "tamam etmek" üzere toplanmıştı. Büşra Ersanlı Behar, bu tezin siyasal bütünleşme sağlayıcı bir "sivil din" işlevi gördüğünü saptamaktadır.

Toplantının, rejimin yeni ideolojik eğilimine işaret eden, "Türk Tarihi Kurumunun Arkeolojik Faaliyeti" başlıklı tebliği Afet İnan tarafından okundu. Bu dönemde, ırk üzerine yapılan çalışmalar Türkiye'de oldukça popülerleşmişti. Örneğin 6 Ağustos 1935'te, TTK üyelerinden oluşan bir bilim adamları ekibi, Mimar Sinan'ın "morfolojik ve bilimsel kişiliğini" araştırmak için iskeleti üzerinde "bilimsel inceleme" yürütmek amacıyla mimarın mezarını açmıştı.²⁸ İnan'ın Cenevre Üniversitesi'nde hazırladığı doktora tezi de Türk ırkının antropolojik özelliklerine odaklanmıştı. İnan'ın sunuşuna göre, Türkiye'de yakın tarihli arkeolojik kazılarda bulunan kemikler üzerinde yapılan antropometrik incelemeler, modern Türklere Anadolu'nun en eski sakinleri arasında bir soy birliği olduğunu kanıtlıyordu. İnan

Anadolu'yu, "ırksal özellikleri itibariyle Türk özünü daima muhafaza eden" bir toprak olarak adlandırdı (*İkinci Türk Tarihi Kongresi*: 8-15). Eugène Pittard, Dr. Marguerite Elisabeth gibi bazı yabancı antropologlar, kimi şerhlerle, bu teze destek verdiler. İki dünya savaşı arasındaki dönemde Türkiye'nin en önemli antropologu olan Prof. Şevket Aziz Kansu, Selçuklu Türkleri'nin iskeletleri üzerindeki son araştırmalarından İnan'ın tezini destekler nitelikteki bazı bulguları takdim etti (*İkinci Türk Tarihi Kongresi*: 379, 440-83). Doçent Sadi İrmak (1904-1990) ise ırki kategorileştirmenin ölçütü olarak kan gruplarını ve parmak izlerini vurgulayan sunuşunda, Türklerin, Güney Asya ve Yakındoğu halklarından farklı olduklarını ve Güney Avrupa halklarıyla benzerlik gösterdiklerini anlattı. Türkler arasında yüksek oranda A grubu kanın bulunuşu ve belirli bazı parmak izleri çeşitlerine rastlanması, Türkler Avrupalıların çoğundan, bu arada Yunanlardan ve Almanlardan da daha az bozulmuş bir ırk olduğunu ortaya koyuyordu (*İkinci Türk Tarihi Kongresi*: 841-5).²⁹

İkinci Tarih Kongresi, Anadolu'nun çok eski zamanlardan beri Türk ırkıyla iskan edilmiş olduğu sonucuna vardı. Hititler de dahil olmak üzere eski sakinlerinin tümüyle beraber, Anadolu'nun Ermeniler gibi bugünkü ahalisi de, Türkçe konuşunlar veya konuşmasınlar, ırki açıdan Türklerdi.³⁰

ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜ VE KEMALİZMİN BİR DÖNEMİNİN SONU

İkinci Tarih Kongresi'nin üzerinden çok geçmeden Atatürk siroz hastalığına yakalandı. Bu süreç 10 Kasım 1938'de ölümüyle sonuçlandı. Atatürk'ün ölümü, Kemalizmin bir döneminin sona erdiğine işaret ediyordu; Kemalizmin sonuna değil. Nitekim, on iki yıl süren İnönü döneminde Kemalist milliyetçilik yeni bir safhaya girdi.

TÜRK ULUSUNUN ETNO-IRKSAL TANIMI TÜRKİYE'NİN ETNO-DİNSEL FARKLILIKLARINA KARŞI

1931 ile 1938 yılları arasında, Kemalizm ideologları Türk ulusunun kendine özgü etno-ırki bir tanımını geliştirdiler. Türkiye'nin gelmiş geçmiş tüm sakinlerinin etnik ve ırksal olarak Türk olduğunu iddia ettiler. Ne var ki otuzlardaki Türkiye etnik olarak homojen bir devlet değildi. 1935'te Türkiye nüfusu 16.157.450 idi, ki bunun 15.838.673'ünü Müslümanlar oluşturmaktaydı. Nüfusun geri kalanının dinsel analizi ise şöyleydi: 125.046 Rum-Ortodoks, 78.730 Yahudi, 44.526 Gregoryen Ermeni, 32.155 Katolik, 8486 Protestan, 4725 Hıristiyan, 559 dinsiz ve 12.965 diğer.³¹ 1935 senesinde ülkede en çok konuşulan dili 13.899.073 kişiyle Türkçe oluştururken, 1.480.246 kişiyle Kürtçe ikinci sırada yer alıyordu. Buna ek olarak 153.687 kişi Arapça, 108.725 kişi Yunanca, 91.972 kişi Çerkezce, 63.253 kişi Lazca, 57.599 kişi Ermenice, 57.325 kişi Gürcüce, 42.607 kişi Ladino, 32.661 kişi Pomakça, 29.065 kişi Boşnakça (bunlardan 4452'si bu dilin Sırp ve Hırvat varyasyonlarını konuşmaktaydı), 22.754 kişi Arnavutça, 18.245 kişi Bulgarca, 15.615 kişi (Kırım) Tatarca, 12.424 kişi İspanyolca, 10.099 kişi Abhazca, 7855 kişi Romence, 5381 kişi Fransızca, 5047 kişi Almanca, 4810 kişi Rusça, 4633 kişi İtalyanca, 4369 kişi Sırpça, 2053 kişi Farsça, 1482 kişi İngilizce ve 885 kişi ise Lehçe konuşmaktaydı.³²

Oyleyse soru, Türkiye'nin farklılıklarının ve Kemalist milliyetçiliğin otuzlarda nasıl buluşacağıydı. Burada otuzlardaki Türk milliyetçiliği ideolojisinde önemli bir role sahip olan ırk unsurunun, devletin otuzlardaki uygulamalarında merkezi bir yer tutmadığını görürüz. Hükümet Türklüğün işareti olarak Türk diline odaklanmıştı. Bunu gösteren açık bir örnek, otuzlardaki "Vatandaş Türkçe Konuş Kampanyası"ydı.

VATANDAŞ TÜRKÇE KONUŞI

Türk Tarih Tezi ve dil anlaştırmasının yarattığı coşku zirvesindeyken, 1928 Ocak'ında başlatılan ancak daha sonra zayıflayan "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyası da yeniden ivme kazandı. (Heyd: 30). Kampanya 1931-32'de, Türkiye'nin ikinci büyük şehri İzmir'de yaşayan Yahudilerin gayretiyle atağa kalktı. Rumların ve Ermenilerin gidişinden sonra İzmir'in tek gayrimüslim cemaati olarak Yahudiler kalmışlardı. Bunlar nüfusunun yüzde onundan fazlasını oluşturdukları şehrin ekonomik hayatında da nispeten geniş pay sahibiydiler. Dahası, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın (SCF) İzmir'de popüler bir parti olarak ortaya çıktığı 1930 seçimleri sırasında Yahudiler bu partiye tam destek vermişlerdi. Tüm bunlar, İzmir'de kendilerine karşı yöneltilen milliyetçi bir husumete yol açmıştı.³³ Şimdi, buradaki Yahudiler tarafından desteklenen "Türkçe Konuş" kampanyası, kendilerine karşı yönelen antipatiyi azaltmak için tutulan bir yol gibiydi. İzmir'deki Amerikan Konsolosu George W. Perry; şehrin Yahudi cemaati lideri Emanuel Sidi'nin "Türkçe Konuş" kampanyasıyla ilgili görüşmesini şöyle aktarır:

Hareket yaklaşık bir yıl önce, bir grup genç Yahudi aydını tarafından sessizce, önce Milas'ta, daha sonra da İzmir'de başlatıldı ve şimdi tüm ulusa yayıldı. Hareketin biricik gayesi, Yahudi liderleri için kamusal yaşamda daha büyük fırsatların kapısını açmaktır. Bu belki, Bizans İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra, [...] Yahudi ticaret gücünün kabul görmesine benzetilebilir. [Sidi] 'Bunu başarmazsak' diye açıkladı, 'göç etmek zorunda kalacağız.'³⁴

1933 yılında, İstanbul'un etkili gazetesi *Vahif*'in başyazarı Mehmet Asım, Sidi'nin sözlerine dikkat çekti. Asım, Türkiye'deki Yahudilerin "Türk dili, kültürü ve görüş-

leri ile" kaynaştırılması gerektiğini yazdı. Rumların ve Ermenilerin aksine, Yahudiler Türk rejimine sadakatsizlik etmemişlerdi. Eski Osmanlı rejiminden kalan miras onları Türklerden ayırıyor gibi gözükse de, laik Türk Cumhuriyeti'nde böylesi bir dinî ayrılık için hiçbir sebep bulunmamaktaydı. Mehmet Asım'a göre: "Müseviler, Türkler arasında etnik bir azınlık olamazlar"³⁵

"Türkçe Konuş" kampanyasının en sadık yandaşlarından biri milletvekili Şeref Aykut'tu. İlginçtir, Aykut, TBMM'de, geniş bir Yahudi cemaatinin yaşadığı Edirne ilini temsil ediyordu. 7 Haziran 1934'te TBMM'de yaptığı konuşmasında Yahudilerin "Türkçe konuşmadıkları yetmezmiş gibi, kendilerine ait olmayan bir dili benimse[diklerini]" söyledi: "... bir gün gelecek Türk olduklarını öğrenecekler ve Türk ulusuna katıldıklarında, ne kadar mutlu olduklarını ve bu gururu kendi özllerinde bulamayacaklarını anlayacaklar". Aykut, Yahudilerin kovulmasını veya dağıtılmasını değil, bilakis, "ticaret alanında çok yetenekli olan bu insanların, Medeni Kanunumuz uyarınca Türklerle birleşmelerini" istiyordu.³⁶

Türk Yahudileri Türkçe konuşmaları yolundaki beklentilere yavaş yavaş karşılık verdiler. Önce taşralı Yahudiler uyum gösterdiler. Şubat 1933'te, Kırklareli hahamı Moise Efendi ayinin sonunda cemaate şöyle dedi: "Bugünden itibaren, yüce Türk ırkına ve içinde yaşadığımız büyük ülkenin uygar sahiplerine ait aziz dili konuşmanızı rica ediyorum."³⁷ Bursa Yahudi derneği Uhuvet, "Dernek bölgesi içinde Türkçe'den başka bir dil konuşan" üyelerini para cezasına çarptırmaya karar verdi.³⁸ Ardından Ankara Yahudileri Türkçe'yi benimsediklerini açıkladılar.³⁹ Diyarbakır hahamı İlyas Efendi ise yıl sonunda Doğu ve Güneydoğu illerine bir gezi düzenleyerek "Yahudileri, yeni Kemalist inanç altında vaftiz edilmeye çağır-"⁴⁰ Sonunda İstanbul Yahudileri de 23

Kasım 1933'te, Türk dilinin yayılışını ilerletme kampanyasına katıldılar. Asimile olmaları durumunda Yahudiler için Türkleşmenin mümkün olduğunu ispatlamak amacıyla kendisine Türkçe bir isim seçen Yahudi aydını Munis Tekinalp (1883-1961), bu doğrultuda büyük çaba harcadı (Landau: 20).

"Türkçe Konuş" kampanyasının etkileri, Türkçe konuşmayan Müslümanlar arasında da hissedildi. 1934 tarihli İngiliz diplomatik yazışmaları, Türkçe konuşmadıkları gerekçesiyle Arapların, Çerkezlerin, Girit Müslümanlarının ve Kürtlerin de hedef alındığından söz ediyordu.⁴¹ "Türkçe Konuş" kampanyası özellikle, geniş bir Müslüman ve Hıristiyan Arap cemaatini ve çok sayıda Rumca konuşan Girit Müslümanını barındıran Mersin şehrinde sert bir şekilde yürütülüyordu.⁴² Mersin'de, Türkçe konuşmayanlara yöneltilen antipati öyle güçlüydü ki 1934 Temmuzunda yapılan bir Halkevi toplantısına katılan bazı gençler Türkçe konuşmayanların "dövülmesini ve yalnızca Türkçe konuşmaya zorlanmasını" talep etmişlerdi.⁴³

1935'te "Türkçe Konuş" kampanyası yeni bir ivme kazandı.⁴⁴ CHP'nin Dördüncü Kongresi'nde Başbakan İsmet İnönü'nün yaptığı ateşli bir konuşma yeni bir dalgayı canlandırdı. Başbakan söylevi sırasında, Türkiye'deki herkesin Türkçe konuşması gerekliliğini vurguladı: "Bundan sonra susmayacağız. Bizimle beraber yaşayan bütün vatandaşlar artık Türkçe konuşacaklar."⁴⁵ Bunu takiben Milli Türk Talebe Birliği (TMTB), Türkçe'yi halka açık yerlerde işitilen tek dil haline getirmeyi amaçlayan bir kampanya başlattı. Gazeteler bu kampanyayı destekleyen ateşli yazılarla doldu; Türkçe konuşmayanlar açıkça taciz edildi. Azınlıklar kampanyaya Türkçe kullanımını daha da geliştirerek mukabele ederken, bu yeni dalganın baskısı en çok Yahudilere yöneldi. Yahudi cemaati barındıran şehirlerin belediyeleri umuma açık yerlerde Türkçe

dışındaki dillerin kullanımını yasakladılar. "Türkçe Konuş" kampanyası Atatürk'ün ölümünden sonra, kırklarda da devam etti (Bali: 281-287, 377-379).

SONUÇ

Ayhan Aktar, Kemalistlerin ulusa ilişkin fikirlerinde Gökalt'pen ayrıldıklarını savunur. Gökalt, Türk ulusunun ortak paydaları olarak dine, ahlaka, estetiğe ve toplumsallaşmaya vurguda bulunurken, Kemalistler Türklüğün temelinde yatan unsur olarak yüzlerini etnisiteye dönmüşlerdir (Aktar, 60-66, 103-108; Bali: 502-503; Parla, 176-221). Erik Zürcher, Kemalizm'in gönüllü seçime veya sosyalleşmeye değil, doğuştan gelen kültür, dil ve töküyeye dayanan "organik kültür" fikrinin, Gökalt'ın gönüllü Türklük düşüncesinden kopuş anlamına geldiğini ekler (Zürcher: 179). Ancak bu durumda bile, rejimin "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyasında özellikle Yahudilere ve Müslüman azınlıklara karşı takındığı asimilasyoncu tavır, Türk milliyetçiliğinin ideolojisi her ne kadar ırk üzerine odaklanmış olsa da, bunun yönetimle azınlıklar arasındaki etkileşimde nihai bir rol oynamadığını göstermektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin yakın siyasi coğrafyası olan Balkanlar'da ve Avrupa'da il'i dünya savaşı arası dönemde Yahudiler ırkı olarak izole edilirken, Cumhuriyet bunları Türk olarak kabul etmeye hazır görünmekteydi.

Devletin otuzlardaki milliyetçilik uygulamaları, ırkın ulus ile eşanlamlı olduğu 19. yüzyıldaki geleneksel tavrı hatırlatıyordu. 20. yüzyılın başlarında Nazizm ve diğer ırkçı ideolojiler, biyoloji, genetik, şecer ve fiziksel özellikler gibi kıstasları kullanarak ırk terimini dönüştürdüler. İrk ve milliyetin eşanlamlı olarak kullanıldığı *Türk Tarih Tezi*'nde ve *Güneş Dili Teorisi*'nde görebileceğiniz ırk fikri de budur. Ancak, Türk devletinin "Türkçe Konuş" kampanyası gibi günlük uygulamaları he-

saba katıldığında, ırk terimiyle kastedilenin bu terimin 20. yüzyıldaki anlamından ziyade 19. yüzyıldaki çağrışımlarına yakın olduğu görülmüştür. Otuzlar Türkiye'sinde ırk, biyolojik değil de "millî" bir topluluğa gönderme yapıyordu. Doğrusu, Kemalistlerin kafasında bu tabii ki değişmez ve kati bir kategoriydi. Ama nihayetinde dil tarafından belirlenen bir cemaate işaret etmekteydi. Bu durumda Türk milletine ve dolayısıyla Türk ırkına dahil olduğu düşünüler um nüfusun Türkçe konuşması arzulamakta ve gerekli görülmekteydi.

Görünen odur ve "Vatandaş Türkçe

Konusu" kampanyası örneği de işaret etmektedir ki, dil-üzerinden-millet tanımı fikri otuzlu yıllarda Türklüğün temel paydalarından birisi olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum ülkedeki Türkçe konuşmayan gruplar açısından sorun arz etmekteydi. Türkiye Devleti tüm bunların Türk dilini benimseyerek asimile olmalarını arzulamaktaydı. İşte bu nedenle ileride, dil-üzerinden-millet tanımı ve ayrıca Türk ırkı ile Türk dilinin örtüşmesinin ülkenin demografik çeşitliliğiyle çatışması kaçınılmaz görünüyordu. □

ÇEVİREN DEFNE ORHUN

DİPNOTLAR

- 1 Records of the Department of State Relating to the Internal Affairs of Turkey 1930-1944. (ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Türkiye'nin 1930-1944 yılları arasındaki iç meseleleri ile ilişkili Kayıtları). SD 867.41/11. Allen'dan (İstanbul) ABD Dışişleri Bakanlığı'na (Washington), 13 Temmuz 1932.
- 2 İnan'ın tezi için, bkz. *Türkiye Halkının Antropolojik Karakteri ve Türkiye Tarihi: Türk Irkının Vatanı Anadolu 64.000 kişi üzerinde Anket* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1947).
- 3 SD 867.41/10. Sherill'den (İstanbul) ABD Dışişleri Bakanlığı'na (Washington), 13 Temmuz 1932.
- 4 SD 867.41/2. Patterson'dan (Ankara) ABD Dışişleri Bakanlığı'na (Washington), 19 Temmuz 1930.
Prof. H. H. Van der Osten'le yapılan Görüşmenin Notları, Chicago Üniversitesi Anadolu Heyeti
- 5 SD 867.402/43. Sherill'den (İstanbul) ABD Dışişleri Bakanlığı'na (Washington), 13 Temmuz 1932.
- 6 Türk Tarih Tezi'ni öğretmek için 1930'lar süresince dört ciltlik temel ders kitabı hazırlandı. Bunlar *Tarih I Tarihten-evvelki Zamanlar; Tarih II, Ortazamanlar* (İstanbul: Devlet Matbaası, 1931); *Tarih III, Yeni ve Yakın Zamanlarda Osmanlı Tarihi* (İstanbul: 1934); *Tarih IV, Türkiye Cumhuriyeti* (Ankara: 1939). Bu dönemde başka ders kitapları da hazırlanmıştı. Bunlar arasında Celal Nuri, *Vatandaşlık Yurt Bilgisi* (İstanbul: İleri Kütüphanesi, 1931); Şevket Aziz Kansu, *Antropoloji Dersleri* (İstanbul: Devlet Matbaası, 1938); Recep Peker, *İnkilâp Dersleri Notları* ilk baskı (Ankara: Ulus Matbaası, 1935) bulunuyordu.
- 7 Great Britain. Foreign Office: Political Departments: General Correspondence from 1906. Turkey. (İngiltere Dışişleri Bakanlığı: Siyasî Daire: 1906'dan Genel Yazışmalar. Türkiye). FO 371/16983.528. Elçilikten İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na (Londra), 27 Ocak 1933. 1932 Yıllı Raporu.
- 8 FO 371/16983.528. Elçilikten İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na (Londra), 27 Ocak 1933. 1932 Yıllı Raporu.
- 9 SD 867.9111/383. Elçilikten (İstanbul) ABD Dışişleri Bakanlığı'na (Washington), 16 Kasım 1932. Türk Haberleri Özeti, 30 Ekim -12 Kasım 1932.
- 10 FO 371/17970/5110. Loraine'den (Ankara) İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na, 10 Ağustos 1934. Wilkinson'dan (İzmir) Loraine'e (Ankara), Dr. Cass Reed'in, *İzmir'deki International Koleji'nin müdürüne ve mütevelli heyetine hitaben yazılmış beyanatı*, 31 Temmuz 1934.
- 11 SD 867.402/48. Elçilikten (İstanbul) ABD Dışişleri Bakanlığı'na (Washington), 17 Ekim 1932. *Memorandum*.
- 12 SD 867.402/48. Elçilikten (İstanbul) ABD Dışişleri Bakanlığı'na (Washington), 17 Ekim 1932.
- 13 SD 867.402/48. Elçilikten (İstanbul) ABD Dışişleri Bakanlığı'na (Washington), 17 Ekim 1932.
- 14 Bu dönemde yapılan karşılaştırmalı çalışmalara örnek olarak, bkz. Hasan Reşit Tankut, *Güneş Dil Teorisine Göre Dil Tetkikleri* (Ankara: Devlet Basımevi, 1936).
- 15 Hicri, *Türkçe Tipler: Harflerin Dili ve Dillerin Soy Birliği* (Konya: Babalık Matbaası, 1933).

- 16 SD 867.9111/383. Elçilikten (İstanbul) ABD Dışişleri Bakanlığı'na, 16 Kasım 1932. Türk Haberleri Özeti, 30 Ekim -12 Kasım 1932.
- 17 SD 867.402/61. Allen'dan (İstanbul) ABD Dışişleri Bakanlığı'na, 19 Nisan 1933.
- 18 SD 867.4016 JEWS/3. George'dan (İzmir) ABD Dışişleri Bakanlığı'na (Washington), 13 Aralık 1932.
- 19 FO 371/17969/E5622. Morgan'dan (İstanbul) İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na (Londra), 1 Eylül 1934.
- 20 FO 371/17969/E5622. Morgan'dan (İstanbul) İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na (Londra), 1 Eylül 1934.
- 21 FO 371/19037/E854. Elçilikten (Ankara) İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na (Londra), 7 Şubat 1935. 1934 Yılı Raporu
- 22 SD 867.9111/353. Elçilikten (İstanbul) ABD Dışişleri Bakanlığı'na (Washington), 16 Kasım 1932. Türk Haberleri Özeti, 30 Ekim -12 Kasım 1932.
- 23 SD 867.402/74. Shaw'dan (İstanbul) ABD Dışişleri Bakanlığı'na (Washington), 9 Eylül 1936.
- 24 FO 371/20094/E5890. Morgan'dan (İstanbul) Eden'e (Londra), 18 Eylül 1936.
- 25 1930'lardan, *Güneş Dili Teorisi*'ni ayrıntılarıyla açıklayan entelektüel bir Kemalist çalışma için, bkz. M. Saffet Engin, *Kemalizm İnkılabının Prensipleri*, 2 cilt (İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1938).
- 26 FO 371/20094/E5890. Morgan (İstanbul) to Eden (London), 18 September 1936; SD 867.402/74. Shaw (İstanbul) to the State Department (Washington), 9 September 1936.
- 27 SD 867.402/74. Shaw'dan (İstanbul) ABD Dışişleri Bakanlığı'na (Washington), 9 Eylül 1936. *La République*'teki makalenin çevirisi, 29 Ağustos 1936.
- 28 Cumhuriyet, 6 Ağustos 1935.
- 29 Bu dönemde ırk üzerine daha pek çok çalışma yapıldı. Bunlardan bazıları şunlardır: Şevket Aziz Kansu, *Kız ve Erkek Çocukları Üzerinde Antropometrik Araştırmalar* (Ankara: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türk Antropolojisi ve Etnoloji Enstitüsü Neşriyatı, 1939); Şevket Aziz Kansu, *İrk Tarihi Üzerinde Antropolojik bir Tetkik* (Ankara: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türk Antropolojisi ve Etnoloji Enstitüsü Neşriyatı, 1939); Nermin Aygen, *Türk Beyinleri Üzerinde Bir Antropolojik Araştırma* (Ankara: İdeal Basımevi, 1941).
- 30 1938'de, sadık milliyetçi gazeteci Nadir Nadi (Abaloğlu) (1908-1991), Ermeniler'e Türklerin aynı ırksal kökenlere sahip olduğunun bilimsel olarak kanıtlandığını ileri sürdü. FO 371/21915/E4624. Loraine'den (Ankara) İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na (Londra), 8 Ağustos 1938.
- 31 *İstatistik Yıllığı Cilt 10*, Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, (Ankara: Hüsnütabiat, 1938 9), s. 64-5.
- 32 *İstatistik Yıllığı Cilt 10*, s. 64-5.
- 33 SD 867.00/2048. Bursky'den (İzmir) ABD Dışişleri Bakanlığı'na (Washington), 1 Kasım 1930. *İzmir Haberleri-1930, No. 2*.
- 34 SD 867.4016 JEWS/3. George'dan (İzmir) ABD Dışişleri Bakanlığı'na (Washington), 13 Aralık 1932.
- 35 Germany. Auswärtiges Amt. Records of the German Foreign Office received by the Department of State, 1920-1945. (Almanya. Dışişleri Bakanlığı. ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Almanya Dışişleri Bakanlığı'ndan edindiği kayıtlar, 1920 1945). T 120 4900. AA T-120 4900. Rosenberg'den (Ankara) Almanya Dışişleri Bakanlığı'na (Berlin), 20 Aralık 1933.
- 36 TBMM Zabıt Ceridesi, oturum IV, cilt 23, s. 70.
- 37 SD 867.9111/391. Elçilikten (İstanbul) ABD Dışişleri Bakanlığı'na (Washington), 21 Şubat 1933. *Türk Basın Özeti 5 Şubat-18 Şubat 1933*.
- 38 SD 867.9111/392. Elçilikten (İstanbul) ABD Dışişleri Bakanlığı'na (Washington), 8 Mart 1933. *Türk Basın Özeti 19 Şubat 4 Mart 1933*.
- 39 SD 867.9111/405. Elçilikten (İstanbul) ABD Dışişleri Bakanlığı'na (Washington), Ağustos 1933. *Türk Basın Özeti 16 Temmuz-11 Ağustos 1933*. SD867.9111/390. Elçilikten (İstanbul) ABD Dışişleri Bakanlığı'na (Washington), Şubat 1933. *Türk Basın Özeti 22 Ocak 4 Şubat 1933*.
- 40 SD 867.9111/410. Elçilikten (İstanbul) ABD Dışişleri Bakanlığı'na (Washington), 11 Aralık 1933. *Türk Basın Özeti 5 Kasım-2 Aralık 1933*.
- 41 FO 371/17958/E4912. Loraine'den (Ankara) İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na, 7 Temmuz 1934; ve FO 371/17958/E6178. Catton'dan (Mersin) Morgan'a (Ankara), 17 Eylül 1934.
- 42 FO 371/16985/E2053. Elçilikten (Ankara) İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na (Londra) 6 Nisan 1934.
- 43 FO 371/17958/E4912. Loraine'den (Ankara) İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na (Londra), 27 Temmuz 1934. *Mektubun kopyası*, Catton'dan (Mersin) Loraine'e (Ankara), 7 Temmuz 1934.
- 44 FO 371/17969/E5028. Davis'den (İzmir) Loraine'e (Ankara), 19 Temmuz 1934. FO 371/17969/E5028. Davis'den (İzmir) Loraine'e (Ankara), 2 Ağustos 1934.
- 45 *CHP Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşmeleri Tutulgası* (Ankara: 9-16 Mayıs, 1935), s. 149.